

רויטר, הוואס וכל השאר

"הקשר היהודי" בסוכנויות הידיעות

משה אור

מאות, ואולי אלפי שנים שימשה היונה כאמצעי המהיר והנוח ביותר להעברת ידיעות. הפניקים והמצרים, היוונים והרומאים השתמשו ביונים לשם העברת תשדורות. הנוסע המפורסם מרקו פולו מתפעל ביומניו משירות יוני הדואר שבין פקין הבירה לערים סיניות אחרות.

יוני דואר מסוגלות לגמוא עד 750 ק"מ ליום במהירות המגיעה ל-100 קמ"ש. אפשר לאמן יונת דואר להעביר ידיעות למרחק של אלף (1) ק"מ במהירות ממוצעת של 60-70 קמ"ש. אין פלא אפוא, שיונה שנשלחה מבלגיה לצרפת כדי לבשר את על נצחוננו של ולינגטון על נפוליון בוטרלו (1815) הגיעה לונדרון שלושה ימים (!) לפני שהגיע לשם שליחו הרשמי של ולינגטון, ואפשרה בכך למקבלה (יש סברה האומרת שהיה זה אחד מהרוטשילדים) לעשות הון רב בבורסה.

המצאת הטלגרף בשנת 1833 והשימוש שעשה בו מורס לשליחת אותות חשמליים למרחק, "קיצצו" את כנפי היונים וביטלו כמעט לחלוטין את השימוש בהן, אולם ידוע כי בזמן מצור הגרמנים על פריס (1870/71) השתמשו הנצורים ביוני דואר כדי ליצור קשר בינם לבין העולם החיצוני. גם במלחמת העולם הראשונה השתמשו ביוני דואר ומחתרת נ"ל נחשפה כיוון שיונת הדואר שבה השתמשה נחתה בשוכך לא לה. ה"הגנה", ואחריה צה"ל, השתמשו ביוני דואר להעברת תשדורות שנקראו "יונוגרמה" (על משקל טלגרמה). יחידת היונים בצה"ל פורקה בשנת 1954.

קו הטלגרף הבינ-עירוני הראשון הותקן כבר ב-1844 בין וושינגטון ובולטימור. לא עבר זמן רב וההמצאה עברה את האוקיינוס האטלנטי והתבססה באירופה. קווי טלגרף נמתחו בין הערים והארצות השונות וכיסו את אירופה ברשת סבוכה של קווי תקשורת, אבל לרשת נרחבת זו היתה פירצה אחת, שגרמה לקצר תקשורת. בין הערים בריסל בבלגיה ואאכן בגרמניה "שכחו" למתוח קו טלגרף. על פני פרצה זו "גיישר" ישראל בר יהושפט הידוע יותר כפאול יוליוס רויטר, וכבש לעצמו את מקומו בהיסטוריה.

צעדים ראשונים

ישראל בר יהושפט, בנו השלישי של רב המחוז הֶסֶה, שמואל לוי יהושפט, נולד ביום 21 ביולי 1816 בעיר הגרמנית קאסל. האב שהיה קודם לכן רבה של העיירה וויצנהאוזן ונודע כתלמיד חכם, עבר ב-1814, בתקופת מלחמות נפוליון, לקאסל ובה נפטר באופן פתאומי בשנת 1829. המשפחה נותרה בחוסר כל, והנער ישראל, שהיה אז בן שלוש עשרה, נשלח אל דודו, שהיה בנקאי בעיר גטינגן (דוד אחר, תיאודור כנפי, היה פרופסור ומרצה לשפת הסנסקריט — הודית עתיקה — באוניברסיטת גטינגן) ונועדה לו קריירה של איש עסקים.

ישראל החל את הקריירה העסקית שלו כשליח בבנק של דודו. באחת מהשליחויות שמילא, גביית סכום כסף המגיע לבנק, הגיע לביתו של פרופסור קרל פרידריך גאוס, המתמטיקאי והפיסיקאי הנודע שעסק אותה עת בניסויים בהעברת אותות טלגרף חשמליים. הסכום היה מורכב ממספר חשבונות, שהתייחסו לעסקות של קניית מניות ומכירתן. לאחר שפרופסור גאוס שילם את המגיע ושילח את הנער לדרכו, עבר ישראל בראשו על הסכומים ונתברר לו כי הפרופסור טעה בחישוב ושילם לו

הזכוב אחד מיותר. הוא מיהר לבית הפרופסור על מנת להחזיר את הזהוב תחילה סירב הפרופסור להאמין כי אכן טעה אך ישראל, בזכרונו המופלא, הוכיח כי אכן כך הדבר. כהוקרה, קירב הפרופסור אליו את הנער והראה לו מכשיר מורכב שהמציא יחד עם פרופסור אחר, פרופסור וובר — מכשיר טלגרף! ישראל עמד מיד על התועלת הגדולה הצפונה במכשיר כזה למוסדות פיננסיים, בשל המהירות שבה ניתן להעביר שינויים בערכן של מניות בבורסות השונות, ומכיוון שדודו הבנקאי סירב להכניס המצאה חדשה זו לבית הבנק שלו, נפרדו דרכיהם.

בשנת 1840 הגיע ישראל לברלין, בירת ממלכת פרוסיה והצטרף לחברת הוצאה לאור קטנה, שאף היתה בעלת חנות ספרים משלה. העסק פרח ושגשג. חמש שנים מאוחר יותר המיר ישראל את דתו, שינה את שמו לפאול יוליוס רויטר ונשא לאשה את אידה מאריה מאגנוס, בתו של בנקאי ברלינאי. היה זה זוג מוזר למראה: יוליוס נמוך קומה, בעל חיות, נמרץ, עיניו עיני ציפור נוקבות, מדבר בקצרה ולעניין ואילו אשתו גדולה ממנו בהרבה ולה שיער ארוך ונאה, רגועה ודיבורה נושא אופי שירתי ומעורפל משהו.

יוליוס נאלץ לפרוש מהחברה להוצאה לאור כיוון שפרסם כמה עלונים שהעלו עליו את חמת השלטונות. בשנת 1848 עזב את ברלין והיגר לפריס. כאן נתקבל לעבודה אצל שרל הוואס (Charles Havas) שמוענות עקשניות טוענות כי גם הוא היה ממוצא יהודי (ראה מסגרת). הוואס היה בעל סוכנות ידיעות, ועסק בתרגום ובהפצה של מאמרים וידיעות מסחריות, ידיעות מן הבורסה וכדומה, שהועברו לכל רחבי צרפת.

בשל אופיו העצמאי, לא האריך יוליוס ימים בעבודה זו וכעבור שנה התפטר ופתח לו עסק מתחרה משל עצמו. בשנת 1850 הקים רויטר, כאמור, שירות דואר יונים בין אאכן לבריסל, שהיו אז התחנות הסופיות של קווי הטלגרף הגרמניים והצרפתיים. בכך קישר בין שתי הארצות וקיצר את זמן העברת הידיעות מתשע שעות ברכבת לשעתיים בלבד באמצעות דואר היונים. שמונה חודשים מילא יוליוס, בסיועה הפעיל של אשתו ושותפו היינריך גלד, תפקיד כפול של מפעיל דואר יונים ומנהל סוכנות טלגרפית ואז התרגשה עליהם צרה: הקו מברלין הוארך עד לעיירה קוויירין ליד גבול צרפת-בלגיה ואילו הקו מפריס הוארך עד לעיר וואלנסיאן, אף היא בקרבת הגבול. אך עדיין נותר מרחק של חמישה ק"מ בין שתי הנקודות. רויטר נחלץ לגשר על פני מרחק זה. כיצד עשה זאת? על-כך קיימות שתי גרסאות: לפי גרסה אחת הוא עשה זאת באמצעות פרשים שרכבו הלוך ושוב בין שני המקומות. גרסה אחרת טוענת, כי עשה זאת באמצעות דואר יונים כשהוא יושב בצד הגרמני ואשתו בצד הצרפתי.

שוק העתונות הקטן באותם ימים לא היה בו כדי לספק תעסוקה ופרנסה לשתי הסוכנויות. תחילה חשב רויטר לחזור לגרמניה, אך התברר לו כי יהודי שלישי, ברנרד וולף, כבר הקים שם סוכנות ידיעות משלו. לא נותר לו אלא להגיע לאנגליה.

בשנת 1851 הגיע רויטר ללונדון ופתח סוכנות ידיעות ליד הבורסה הלונדונית, לא לפני שדאג לפרוש רשת של סוכנים בצרפת ובגרמניה שהורישו אליו ידיעות. תחילה היו אלה חדשות כלכליות בלבד אך עם פריחת העתונות באנגליה, הצליח רויטר לשכנע כמה מו"לים ועיתונים

ואוסטריה-הונגריה, ואילו סוכנות א״י. פי בארצות-הברית. הסדר זה היה בתוקף עד שנות ה-30 של המאה שלנו.

רויטר לא קפא על שמריו. הוא ניצל כל חידוש טכנולוגי וכל אמצעי ורעיון על מנת שהידיעות "שלו" יגיעו ויופצו במהירות האפשרית. כך למשל, בעת מלחמת הצפון והדרום בארצות-הברית (1861-1865), הועברו החדשות לאירופה באניות קיטור שנסעו בקו ניו-יורק-ליברפול. רויטר שלח, מדי פעם, אניה מנמל קרוקהבן באירלנד לקראת האניה הבאה מארצות-הברית, הסוכן שלו עלה על האניה הבאה, קיבל את החדשות, חזר לקרוקהבן וטילגרף אותן לדבלין. משם הן הועברו — בטלגרף כמובן — למשרד הראשי של רויטר בלונדון והופצו ברחבי העולם. האניה נושאת החדשות הגיעה לנמל ליברפול יומיים מאוחר יותר. עם תום מלחמת האזרחים כאשר הנשיא לינקולן נורה בידי בוח, אוהד הדרום, ומת מפצעיו למחרת היום (15 באפריל 1865). גם אז היתה סוכנות רויטר הראשונה שבישרה על כך. הידיעה פורסמה ב"דיילי אקספרס" הלונדוני, שהיה מנוי אצל חברת רויטר, ב-24 באפריל 1865, תשעה ימים בלבד אחר הרצח.

בתקופת מלחמת פרוסיה-צרפת (1871) הצליח רויטר להשפיע על דעת הקהל העולמית לטובת פרוסיה. כהוקרה למאמציו הוענק, עוד באותה שנה, לפאול יוליוס רויטר תואר ברון מטעם הדוכס של סאקס-קובורג-גותה, ולשמו הוצמדה הקידומת פון. שלט האבירים שהתקין לו מראה אביר רכוב על סוס דוהר המחזיק בידו חזיון-כרוק (כסמל למהירות שבה הועברו הידיעות). על המגן שמתחתיו נראה כדור הארץ כשארבעה ברקים יוצאים ממנו ועליו הכתובת: Per Mare

לחתום אתו על הסכם קבוע לרכישת ידיעות בנושאים כלכליים. המנוי הראשון היה העתון הלונדוני "מורנינג אדוורטיזר" ובעקבותיו הלכו עתונים נוספים, להם הוציע אספקה שוטפת, מהירה ואמינה של ידיעות כלליות מהנעשה בעולם.

חלוקת העולם

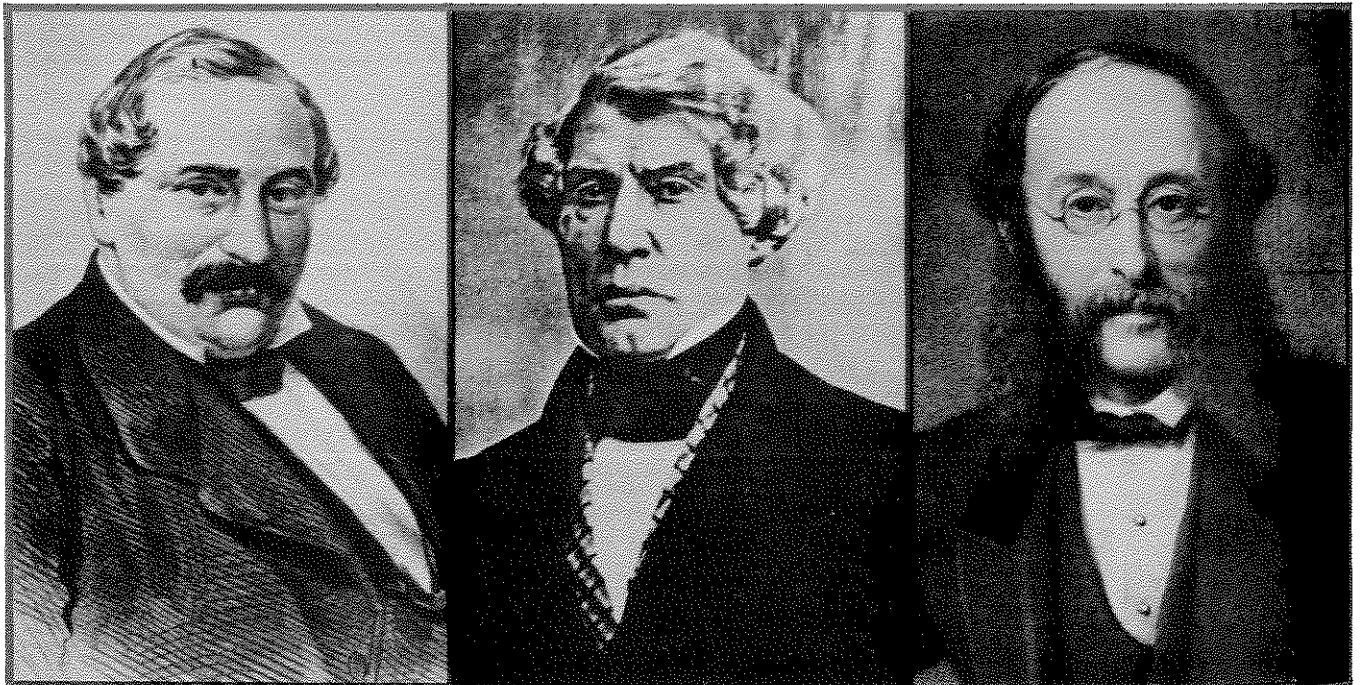
פעילותה של סוכנות רויטר הלכה והתרחבה במהירות. עתונים רבים נמנו עם מנוייה, ביניהם ה"טיימס" הלונדוני. הישגו המזהיר הראשון של רויטר היה באחד בינואר 1859 כאשר הצליח להעביר ל"טיימס" את תוכן שיחתו של הקיסר נפוליון השלישי עם הרוזן דה היבנר, הציר האוסטרי בפריס, שבה אמר בין השאר: "צר לי מאוד שהיחסים בין מדינתך לבין מדינתי אינם מניחים את הדעת." ידיעה זו נתפרסמה כעבור שעה (1) במהדורה השלישית של ה"טיימס" והיה בה הרמז הראשון להתערעות היחסים בין שתי המדינות ולמלחמה העתידה לפרוץ בין צרפת ואוסטריה על חבל פיימונט באיטליה (מאיינוי 1859).

התחרות בין שלוש סוכנויות הידיעות הלכה והתחריפה. לצדדים שרבו ביניהם על כל פיסת אינפורמציה ועל העברתה במהירות האפשרית לידיעה, נותרה רק ברירה אחת: "יחלוקו". ב-1870 נפגשו רויטר, וולף והוואס, ואליהם הצטרף גם נציג סוכנות א״י. פי. שנוסדה בשנת 1848 בארצות-הברית ו"ארבעת הגדולים" חילקו ביניהם את העולם. בהסכם נקבע כי סוכנות רויטר תפעל בבריטניה ובקיסרות הבריטית, במצרים, תורכיה וסיין; סוכנות הוואס תפעל בצרפת, שוויץ, איטליה ספרד, פורטוגל ואמריקה הלטינית; סוכנות וולף — בגרמניה, רוסיה, הולנד

וולף

הוואס

רויטר

Et Terram — בים וביבשה. המלכה ויקטוריה הכירה בזכות המשפחה לשאת בתואר זה עשרים שנה מאוחר יותר.

האם היה שרל הוואס יהודי?

בסוכנויות הידיעות שנוסדו במאה ה-19 בלטו בתפקידים בכירים (כולל מייסדים ומנהלים) יהודים או יהודים-במוצאם כמו רויטר, פוליצר, ז'ה יונג, רוזוטר וקרבלהו. (וראה על כך בהרחבה במאמרו של מנחם בלונדהיים, "היהודים בסוכנויות הידיעות הטלגרפיות", קשר 3, מאי 1988). גם על שרל הוואס, המייסד והבעלים של סוכנות הוואס, נכתב פעמים לא מעטות שהיה יהודי, ובה במידה הוכחש מידע זה. והנה, בפרוטוקול ישן של "ועדת התגובה" (קודמתה של "ועדת העורכים") מצוי מידע מעניין שנמסר על ידי אישיות תקשורתית בכירה, לא-יהודית — כריסטופר צ'צ'סלור, המנהל הראשי של סוכנות רויטר בלונדון. צ'צ'סלור (בנו של הנציב העליון הבריטי בארץ-ישראל בשנים 1928-1931) ביקר בארץ בספטמבר 1945. וכך סיפר בפגישה עם עורכי העיתונים העבריים:

כשביקרתי זה מקרוב בשטוקהולם נוכחתי לדעת, עד כמה מוטעים מושגי הציבור (וגם מושגי העיתונאים) על רויטר. אמרתי שם במסיבת עיתונאים כי הסוכנות שלנו היא ארגון בריטי מאד: המייסד היה יהודי והשם הוא גרמני... אגב, לא סוכנות רויטר בלבד נוסדה על ידי יהודי, אלא גם "הוואס", הסוכנות הצרפתית הידועה...

סופה של סוכנות הוואס, בניגוד לסוכנות רויטר, היה רע. לאחר הכיבוש הגרמני במלחמת העולם השנייה, שירתה הסוכנות מאת שלטונות וישי. לאחר השחרור החליטה ממשלת צרפת לסגור את החברה ופתחה במקומה סוכנות חדשה — סוכנות הידיעות הצרפתית (ס"צ).

קצה של שושלת

בחודש מאי 1878 פרש הברון יוליוס פון רויטר מניהולה הפעיל של חברתו, שהיתה המובילה בשטח העברת ידיעות והפצתן, והעביר אותה לידי בנו הבכור הרברט. ב-25 בפברואר 1899 נפטר בוויולה שרכש לו בעיירה פרומֶנְדֶן דֶן אנגליו שליח העיר ניס שבצרפת כשהוא בן 83 שנים. הרברט היה טיפוס שונה לחלוטין מאביו. הוא התחנך בהתאם למיטב המסורת הבריטית: האראו, בליול ואוניברסיטת אוקספורד, היה נחלכריות, חסר מנוחה ופעיל מבחינה חברתית. ביתו היה פתוח לאורחים. הרברט נסע לפריס כדי להשתלם במוסיקה שהיתה אחת מאהבות חייו, הרבה לבקר בבית האופרה בקובנט גרדן ואירח בביתו מופעים מוסיקליים. הוא אהב קריאה ובלילות נהג לפתור בעיות מתמטיות. הרברט נכנס לנעלי אביו בחוסר רצון בולט, אך תוך זמן קצר הוכיח, כי דם האב זורם בעורקיו. הוא הראה ידע מעמיק ויכולת למלא את התפקיד הקשה של המנהל הכללי של חברה שסוכניה פרוסים בכל רחבי תבל ומספר מנוייה מגיע אלאלפים. כתביו נתלוו לכל משלחת צבאית וכיסו בנאמנות את כל המלחמות שבהן היו מעורבים צבאות בריטניה ברחבי העולם. בין הכתבים היו אנשי צבא בכירים, שפרשו מהשירות הצבאי, הבינו את הנעשה בשדות הקרב וידעו כיצד לדרות.

תחת ניהולו של הרברט, בעזרתם של עוזרים נאמנים שידע לבחור ולטפח, שגשגה החברה אך ענני המלחמה שכיסו את שמי אירופה עוד כטרם פרצה מלחמת העולם הראשונה הצרו מאוד את צעדיה. ההסכם שנחתם בזמנו בין רויטר לוולף הופר עקב השתלטות הממשלה הגרמנית על חברתו של וולף, וכאשר פרצה המלחמה, באוגוסט 1914, נאסרו רבים מעובדי רויטר בבריטניה בשל היותם נתינים גרמניים או אוסטרו-הונגריים. בה בעת הוקפאו כל נכסיה של הסוכנות בגרמניה ובאוסטרו-הונגריה. גם ערכן של המניות שהנפיק הרברט בשנת 1915, כאשר פתח מחלקה בנקאית ליד סוכנות הידיעות, ירד בחמישים אחוזים ואף המשיך לרדת. נוסף על כך נפלו על הרברט צרות משפחתיות. מותה הפתאומי של אשתו, שהיתה נְכָה שנים רבות הכניס אותו למצב של הלם ואיבוד-עשתונות ושלושה ימים לאחר מותה, ביום ה-18 באפריל 1915, שם קץ לחייו בהיותו בן שישים ושלוש.

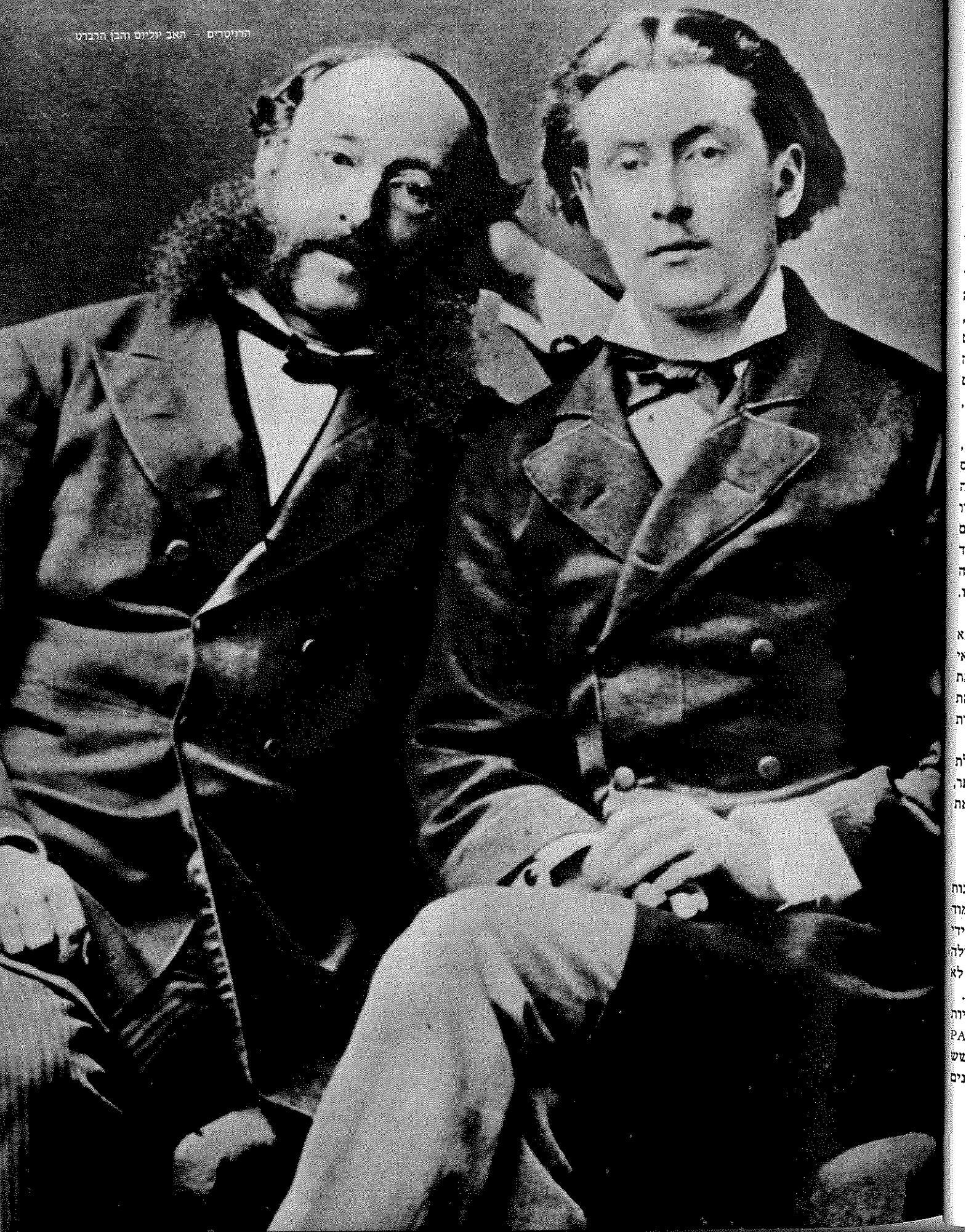
שנה וחצי לאחר מכן הלך לעולמו הנצר האחרון לבית רויטר, יוברט בני-יחידו של הרברט. גם יוברט, כאביו לפניו, סירב תחילה להיכנס לעסק המשפחתי. ענייניו בחיים היו שירה רומנטית גרמנית, פילוסופיה גרמנית ומוסיקה. הוא נהג להלך בחוצות לונדון עוטה מעיל עליון, בידו האחת מטריה והשניה מחזיקה בספרי קנט או שופנהאואר מתורגמים לצרפתית. לאחר הפצרות מרובות — ותוך מחאה — החל לעבוד בסוכנות, תחילה באיסטנבול ואחרי-כך באוסטרליה. כשחזר לאנגליה הוצב ליד שולחן עריכה במשרד הראשי, אך כל אשר עשה לא צלח כיון לבסוף גואש אביו ממנו ויוברט היה למנהל בית-ספר.

בראשית שנת 1915, בהיותו כבן ארבעים, התגייס יוברט לצבא הבריטי כסגן משנה. באותה שנה ויתר על דרגתו והתנדב לשרת כטוראי בגדוד "המשמר השחור". הוא נהרג בקרב כאשר נשא על שכמו תחת מטר כדורי מכונות-ידיה חבר-חייל פצוע. מפקדו, שציין לשבח את מעשה הגבורה, אמר כי "לו נשאר בחיים היה מוענק לו ללא ספק, את הצטיינות מדרגה ראשונה."

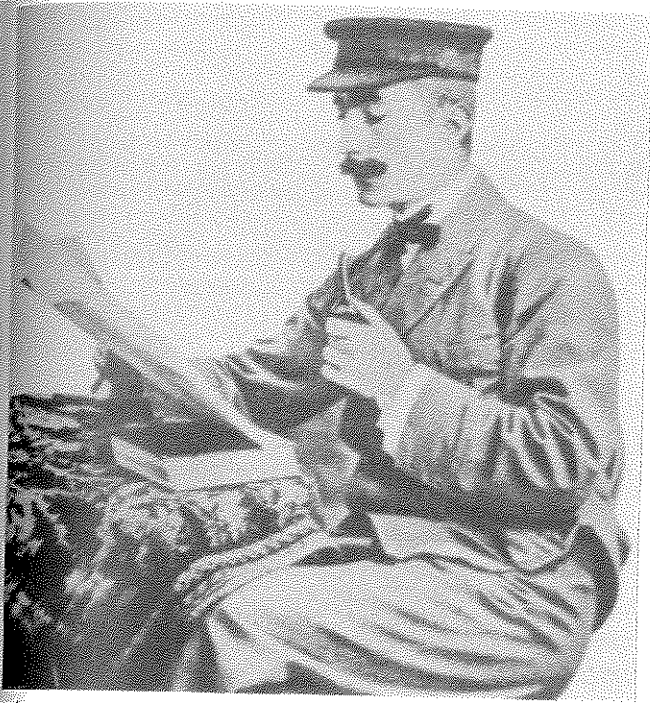
סיום הולם לסאגה של משפחת רויטר שקנתה את עולמה בהפעלת דואר יונים בשנת 1850 תהווה העובדה שכמאה שנה מאוחר יותר, ביוני 1944, היתה זו יונה שנשלחה מטעם סוכנות רויטר שהביאה את החדשות מהפלישה בנורמנדיה. היה בכך משום סגירת מעגל.

רויטר מת — סוכנות רויטר חיה וקיימת

כאמור, שנות מלחמת העולם הראשונה היו שנים רעות מאוד לסוכנות רויטר, ערך מניותיה הלך והידרדר, והחברה לא יכלה לעמוד בהתחייבויותיה. בשנת 1916 נקנו כל 50,000 המניות שהוחזקו בידי הציבור על-ידי הבנק של סקוטלנד. "חברת הטלגרף של רויטר" חדלה להתקיים ובמקומה קמה "חברת רויטר בע"מ". למרות שינוי הבעלות, לא חל שינוי מהותי בחברה, שהמשיכה במתן שירותי ידיעות לכל מנוי. בשנת 1925 קנתה חברת PA (Press Association) את מרבית מניות החברה ובשנת 1941 השתלטה עליה כליל. במחצית אותה שנה מכרה PA את מחצית המניות לארגון בעלי העתונים שייצג את עתוני לונדון ושש שנים מאוחר יותר התרחבה החברות וכללה נציגים של העתונים באוסטרליה ובניו-זילנד.

יה
נה
גה
נור
גור
ידי
לה
לא
יורה
PA
שש
נים

עתונאים וסופרים נודעים החלו את דרכם בסוכנות רויטר. בתצלום: הסופר אדגר וולאס ככתב מתחיל בעת מלחמת הבורים

כאשר חתמה "חברת רויטר בע"מ" הסכם שיתוף פעולה להחלפת ידיעות עם חברת איי. פי, האמריקנית הפכה רויטר לחברת שזרועותיה חובקות עולם וידיעותיה מגיעות במישרין למערכות כל עתון המכבד את עצמו, ולאין-קץ תחנות רדיו וטלוויזיה ברחבי תבל. סוכנות רויטר נמנית עם חמש סוכנויות הידיעות הגדולות בעולם שהן בנוסף לה: סוכנות הידיעות הצרפתית, (AFP סי"צ) איי. פי., טא"ס הרוסית ויו.פי. איי האמריקנית, וככזו היא אחד מעמודי התווך שעליהם נשען עולם התקשורת כולו.

...וגם בהולנד

בעלות של סוכנות ידיעות היתה ככל הנראה באמת ובתמים עניין יהודי. מתברר שגם בהולנד נחשב יהודי לחלוץ בתחום זה. מוזס ס. ואז דיאס נולד ב-1882 במשפחה שנמנתה עם מגורשי ספרד. בתחילת המאה ה-20 הוא הקים את "משרד העתונות ואז דיאס" – סוכנות הידיעות ההולנדית הראשונה. הוא היה אחד הראשונים שגייס את שידורי הרדיו לשירות העתונות, וב-1922 החלה הסוכנות שלו לשדר ידיעות למנוייה בפי קריין, בעוד שהמתחרים דבקו עדיין בשידור-מורס. ואז דיאס נפטר בגיל 81 בשנת 1962. שנתיים לאחר מכן קראה עיריית אמסטרדם את אחד הגשרים הגדולים בעיר על שמו.